

Energimyndighetens titel på projektet – svenska

Klimatsmart samhällsplanering med sociala mervärden

Slutrapport Dalarna

Inledning

Projektet ”Klimatsmart samhällsplanering med sociala mervärden” har som mål att öka kommuners och länsstyrelsernas kompetens och förmåga att arbeta integrerad med klimatfrågan och hitta nya rutiner och arbetsätt för att bättre integrera sociala mervärden och miljöaspekter i planprocesser. I Dalarna har kommunerna Smedjebacken, Ludvika och Falun fått stöd av projektet.

Tvärsektoriella projektgrupper har bildats i varje kommun för att vidareutveckla befintliga planprocesser med fokus på sociala mervärden och minskad klimatpåverkan. Process- och expertstöd från Sveriges Lantbruksuniversitet, Länsstyrelsen i Västmanland och Länsstyrelsen i Dalarna har varit tillgängliga för projektgrupperna genom regelbundna digitala möten.

Genomförande

Under våren 2019 har arbetet med planprocessen startas upp med en fysisk workshop i varje kommun. I workshopen deltog politiker, planerare, miljösamordnare och folkhälsostateger från kommunen, klimatstrategen och MR-strategen från Länsstyrelsen Dalarna samt planerare och projektledaren från Länsstyrelsen Västmanland. Workshopen genomfördes under ledning av Kari Kågström, SLU, och fungerade som en ”ögonöppnare” där kommunens projekt analyserades utifrån sociala mervärden och existerande rutiner ifrågasattes. Därefter har projektgrupper bildats i varje kommun och regelbundna möten på Skype eller fysiskt har hållits under ledning av Länsstyrelsen i Västmanland och Dalarna. Mellan mötena har projektledaren på Länsstyrelsen i Dalarna ansvarat för uppföljning av verksamheten i kommunerna. Ett erfarenhetsutbyte mellan länets tre kommuner och syterprojektet i Ovanåker, Gävleborgs län genomfördes under hösten 2020. Projektets insatser och resultat presenterades för länets kommuner och politiker i en länsövergripande slutkonferens om ”Klimat effektiv Samhällsplanering” som anordnades tillsammans med andra Loreg projekt i länet i Oktober 2020.

Ludvika:

Efter uppstartworkshopen den 10 juni har projektet haft sex Skype-möten samt ett utvärderingsmöte den 2 oktober. Som planprojekt valdes Stora Hillänget där man avser bygga nya bostäder i anslutning till ett befintligt boendeområde med vissa socioekonomiska utmaningar. De befintliga och planerade bostadsområden ligger i anslutning till ett stort grönområde som man vill utveckla för ekosystemtjänster såsom dagvattenhantering och aktivitetspark för alla generationer som främjar motion och social integration. En förstudie för användning av dagvatten för utveckling av våtmarksområden hade påbörjats.

Projektets insatser resulterade i framtagning av en projektplan med idéskisser om hur området kan nyttjas för ökad social integration och folkhälsofrämjande insatser för det nya och kringliggande bostadsområde. Idéer för genomförandet har man hämtat från Lekotop-modellen i Örebro. Ett idéutkast för en etablering av en lekotop på St. Hillänget och en analys av den socioekonomiska situationen i området har tagits fram. Kontakter med Länsstyrelsen har tagits inför en LONA-ansökan för att ta fram ytterligare underlag om utformning och kostnadsbilder för att förverkliga lekotop idén. Projektplanen har presenterats för politiken.

Idéskiss: Lekotoper på St. Hillänget

Projektet har hjälpt till med att:

- Analysera hur området kan utvecklas som naturlekplats. Länsstyrelsen Dalarnas folkhälsostateg, samordnare för barnrättskonventionen och miljöstrateg har deltagit i detta arbete.
- Genomföra en skype-utbildning om Lekotop-arbetet i Örebro. Utbildningen erbjöds även övriga kommuner i projektet och blev ersatt ett planerat besök på plats som fick ställas in pga covid restriktionerna.
- Undersöka förutsättningar för finansiering av en lekotop-miljö i St. Hillänget.
- Skapa kontakt med Region Dalarna för att ta fram fakta om den socioekonomiska bakgrunden i och kring St. Hillänget. Ludvika ingår nu i Regionens arbete med socioekonomiska analys av boendeyråden i Dalarnas kommuner.

Smedjebacken:

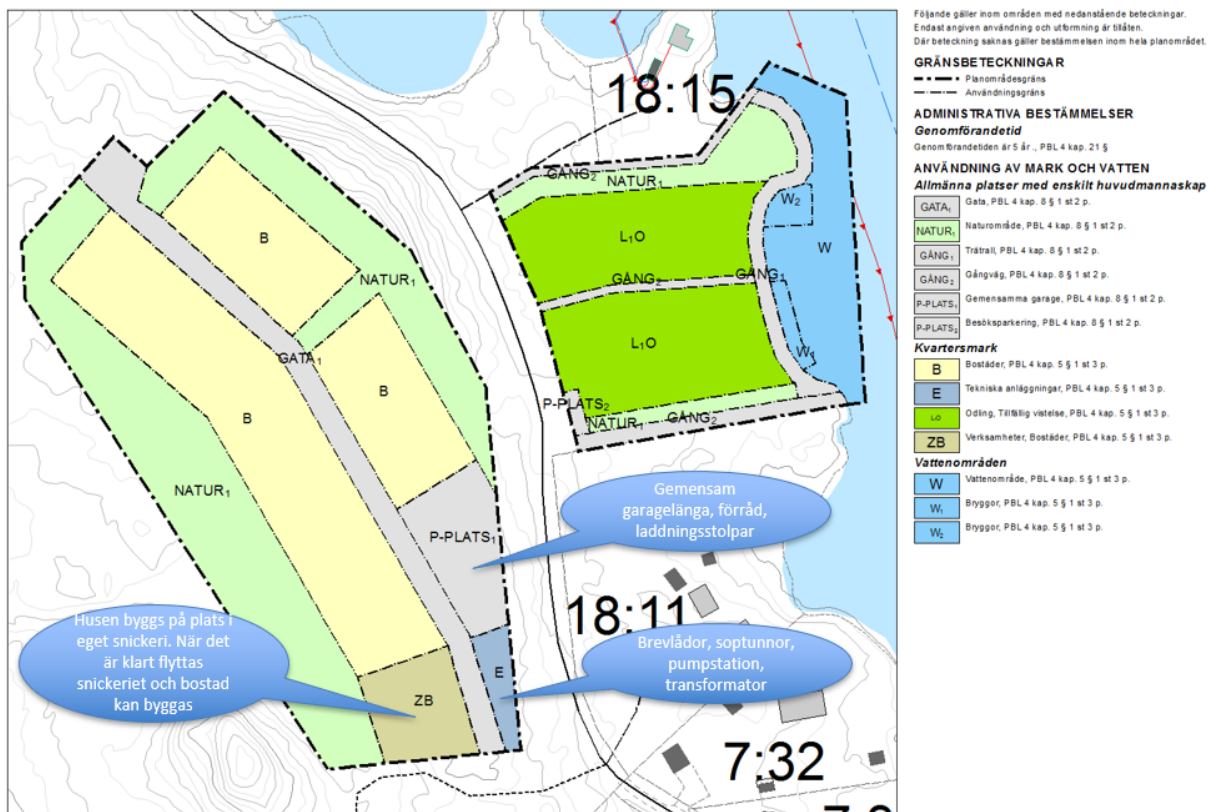
Efter uppstartworkshopen den 6 maj genomförde projektet ytterligare ett fysiskt möte med projektledaren för Ekobyn Bysjöstrand i Ludvika och 3 Skypemöten samt ett utvärderingsmöte den 5 oktober. Kommunen valde att arbeta med planprocessen för området Verksnåset där en privat aktör avser att exploatera ett otillgängligt men strandnära område genom ett nytt boendekoncept där små, energisnåla hus kompletteras med gemensamhetsanläggningar. Området ligger naturskönt med cykelavstånd till närmaste tätort. Projektet har utvecklats från att vara ett gängse exploateringsobjekt till att skapa ett rekreationsområde och utflyktsmål för befolkningen i den närliggande tätorten.

Arbetet har resulterat i en detaljplan för området som kommer att presenteras för tidigt samråd med länsstyrelsen i början av 2021. I förslaget öppnas strandlinjen upp för allmänheten genom en strandpromenad. Ett utflyktsmål för promenader och cykling från den närliggande tätorten skapas och cykelvägar till och från den närliggande tätorten kopplas ihop. De små bostadshusen kompletteras med kolonilotter med övernattingsstugor för besökare.

Projektet har bidragit till

- nya tankar hos entreprenören och kommunen om hur sociala mervärden bättre kan inkluderas i projektet.
- att tydliggöra skillnaden mellan ett ekobykoncept och upplägget i det befintliga området.
- att ta fram ett nytänkande planförslag som man är stolt över i kommunen.
- att kombinera exploitörens önskan att skapa attraktiva och resurssnåla boenden i sjö nära lägen med att skapa ett offentlig tillgängligt rekreationsområde som inbjuder till aktivitet och rekreation för många.

Förslag till detaljplan för VERKSNÄSSTRAND

Falun:

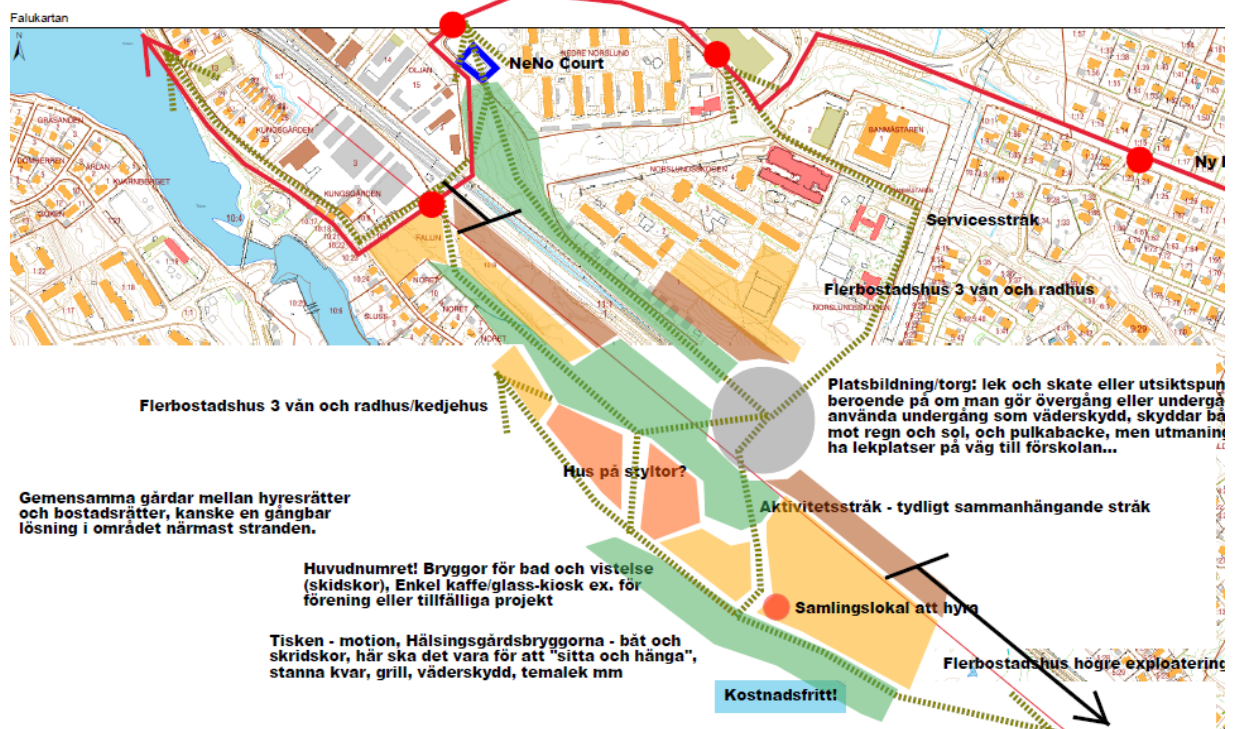
Efter uppstartworkshopen den 16 maj har projektet haft sex Skype-möten, ett utvärderingsmöte den 7 oktober samt ett fysiskt planeringsmöte tillsammans med projektet Hållsam (Hållbar samhällsplanering) om framtagning av extremscenarier för fyra temaområden.

I projekt Strandvägen planlägger kommunen för bostadsbyggandet i ett strandnära läge med grönområden i anslutning till ett befintligt bostadsområde med socioekonomisk svagare grupper. Befintligt och nytt bostadsområde skiljs åt av en järnväg och en planerad passage är dyr och svår att genomföra. Under projektets gång identifierades ett behov av att ta fram bättre beslutsunderlag så att politikerna får möjlighet att bedöma rimligheten av denna och andra investeringar och vilka effekter som man kan förvänta sig av dessa.

Under ledning av ett annat Loreg projekt, ”Hållbar samhällsplanering”, har en rad workshops anordnats för att ta fram extremscenarier för hållbar mobilitet, ekosystemtjänster och social integration. Projektet Hållsam ansvarade för workshopledning och processledning, och projektet klimatsmart samhällsbyggnad med sociala mervärden ansvarade för kunskapsstöd inom områden social integration och ekosystemtjänster. Projektet anordnade en föreläsning om social

integration med White arkitekter och en föreläsning av Örebro kommun om lekotoper. Föreläsningarna var öppna för alla kommuner som deltog i projektet. Arbetet med extremscenarier upplevdes som givande eftersom den klargjorde vad som är möjligt att göra och vad man väljer bort när prioriteringar behöver göras. Ett kombinationsförslag har arbetats fram och har presenterats för politikerna i en workshop under hösten 2020.

Bild: Extremscenarier "social integration" för projektet Strandvägen

Projektet bidrog med att:

- identifiera ämnesområden som behövde belysas närmare i planarbetet
- Djupare kunskap om hur olika planåtgärder påverkar förutsättningar för social integration
- Föreläsningar och mer kunskap för att bättre kunna arbeta med extremscenarier för social integration och ekosystemtjänster.
- Stöd och expertkunskap om hur arbetet med politiker kan läggas upp.

Resultat

Planarbete

I Falun har planarbetet med Strandvägen pågått i flera år men det sakades en del underlag och kunskap om vissa förutsättningar för att kunna gå vidare med att ta fram en utformning. Genom projektet har arbetet fått nya möjligheter att titta på de tidigare idéerna med nya ögon och ett inspirationsförslag för kommande

utformning har tagits fram som beskriver hur planutformningen kan påverka olika sociala mervärden. Förslaget har presenterats för politiker. Ett kombinationsförslag har tagits fram och tjänstemännen har nu bättre möjlighet att utvärdera vilka effekter olika planlösningar har på den ekologiska och sociala hållbarheten i området. Projektgruppen har också fått djupare kunskap om hur planåtgärder kan påverka den sociala integrationen mellan boendegrupper i planområdet och hur området kan använda sig av lekotop idén för att nyttja ekosystemtjänster och samtidigt skapa goda mötesplatser.

I Ludvika fanns en sedan tidigare beslutad detaljplan att arbeta vidare med. Genom projektet har området uppgraderats till ett pilotområde för bostadsbyggande i Ludvika kommun. En projektplan har tagits fram som beskriver möjligheterna att göra området till ett föredöme när det gäller social integration, vardagsmotion för alla åldersgrupper och nyttjande av ekosystemtjänster. Planen gör det möjligt för politiken att bättre bedöma vilka mervärden som kan uppnås och vad detta innebär i extra kostnader. Det som återstår att göra är att vidare utreda vad föreslagna satsningar innebär för kommunens löpande budget och hur exploatörer kan attraheras till området och medverka i denna satsning. Corona situationen har gjort att planarbetet för området har pausats till och med 2022 och tiden kommer att nyttjas för att precisera projektplanen.

I Smedjebacken har en detaljplan tagits fram och ska på samråd med länsstyrelsen våren 2021. Från att ha varit ett exploateringsprojekt för boende i strandnära lägen har kommunen utvecklat ett koncept där komprimerat boende med kolonilotter kombineras med att utveckla ett rekreationsstråk och aktivitetsområde som är tillgänglig för allmänheten. Ett nytt boendekoncept har tagits fram som kommunen visar upp med stolthet.

Alla tre kommuner har arbetat fram exempel som kan inspirera andra kommuner. Arbetet med extremscenarier i Falun, Lekotop konceptet Ludvika och compact living på landsbygd i Smedjebacken behöver nu spridas inom den egna kommunen och till andra kommuner i länet. Länsstyrelsen och kommunerna behöver hjälpas åt i detta.

En utmaning för mindre kommuner är att hitta exploatörer som vill ställa upp på investeringar som kan fördyra boendeprojektet. Framtagandet av bra beslutsunderlag, visionspapper och projektplaner är därför extra viktigt i detta arbete.

Kommunens arbete

I alla tre kommuner har tvärssektoriella projektgrupper arbetat och haft återkommande träffar kring sina planprojekt. Några av grupperna var nya andra förstärktes genom ytterligare kompetensområden. Genom dessa insatser har kommunernas samarbete internt stärkts, vilket också gavs uttryck för i utvärderingen. En framgångsfaktor för att komma igång med ett bra tvärssektoriellt arbete var den första upptaktsövningen som genomfördes under ledning av SLU och hade som syfte att ”störa praktiken” och tänka nytt. Workshopen involverade

nya kompetensområden och politiker i arbetet med planprocessen och länsstyrelsernas tjänstepersoner deltog som jämbördiga partner. I de kommuner som inte redan hade goda tvärssektoriella kontakter inom organisationen och med länsstyrelsen har detta bidragit till bättre kommunikationen och skapat teamkänsla. En annan framgångsfaktor var de av länsstyrelsen organiserade återkommande Skype-möten som har gett projektledaren i kommunen ett starkare mandat att kalla flera kompetenser till planmöten.

Utvärderingssamtalen visade på att kompetensen inom kommunen har ökat. Dels har länsstyrelserna och SLU kunnat bidra med expertkunskap men framförallt har kunskap inom kommunen nyttjats på ett bättre sätt och fler kompetensområden har involverats. I alla kommuner fanns en tydlig vilja att samarbeta över enhetsgränserna men alla har inte gjort det. Avsaknad för mötesformer och ett tydligt mandat att få nyttja andra expertområdets tid och resurser verka ha bidragit till detta.

Gemensamt för alla kommuner och länsstyrelsen var ett särskild kompetensbehov inom ämnesområdena social integration och grönområdets utformning för att skapa aktiviteter och mötesplatser för alla åldrar. Projektet har tillgodosett detta genom föreläsningar om social integration och erfarenhetsutbyte kring koncepten Ekoby och Lekotop. Länsstyrelsen har kunnat förstärka med expertkompetens inom grön infrastruktur, social integration och processledning.

Oväntade resultat:

Två av tre kommuner visade stort behov av att ta fram bra beslutsunderlag för att få politiker att förstå skillnaden mellan traditionell planering och planering med sociala mervärden. Dels behöver fler personer delta och avsätta tid under planeringsarbetet och dels behöver extra resurser avsättas för allmännyttiga investeringar i genomförandefasen. Inom projektet har kommunerna löst detta genom att ta fram projektplaner och arbeta med extremscenarier.

I arbetet med sociala mervärden har kommunerna prioriterat andra områden än förväntad. Mindre intresse har visats för förväntade områden som cykling och offentliga transporter samt vardagsmotion för att främja folkhälsa, medan social integration och utveckling av grönområden prioriterades. Möjligtvis kan corona effekter ha förstärkt intresset för dessa områden men i huvudsak verka kunskapsbrist inom dessa områden kunna förklara det stora intresset. Mycket kunskap och utbildning finns inom hållbar mobilitet, offentliga transporter och cykling medan mindre information finns om hur man kan skapa samvaro, gemensamma upplevelser och platser som inbjuder till gemensam aktivitet.

Länsstyrelse

Processtöd till kommuner

I projektet hade länsstyrelsen en väldigt tydlig och uppskattad roll som processtöd för kommunens projektledare. Dels genom att ordna och leda möten med deltagare från olika expertområden och dels genom att underlätta genomförandet av digitala möten. Länsstyrelsens regelbundna närvaro har också medfört ett ökat

mandat för kommunens projektledare att samla kollegor från andra enheter och sektorer.

Kunskapsstöd till kommuner

Länsstyrelsen har kunnat bidra med sina experter inom miljö, klimat, barnperspektivet, folkhälsa och social integration i kommunernas planarbete. Länsstyrelsen har även bidragit med att mobilisera externa kunskapsresurser, såsom andra projekt (Ekobykonecept), experter (White Arkitekter) och andra organisationer och kommuner (Region Dalarna, Örebro kommun) och göra de tillgängliga i kommunernas planarbete. Detta har uppskattats av kommunerna och i utvärderingen har man uttryckt att man kommer att ha god hjälp av dessa kontakter i det fortsatta arbetet.

Internt kunskapslyft och kunskapssamarbete:

Genom att samla olika expertområden till möten med kommuner har samarbetet och kunskapsutbytet mellan enheter på länsstyrelsen ökat. Att tillsammans och tvärsektoriellt arbeta med länets kommuner har varit givande för den länsstyrelseinterna utvecklingen. Erfarenheter kommer bland annat till nytta i det pågående arbetet med att ta fram strategier för hur länsstyrelsen ska samarbeta med kommunerna inför de nya kraven om översyn av översiktsplaner.

Projektet har tillfört ny kunskap inom områden social integration, utveckling av mötesplatser i mindre tätorter, nya sätt att nyttja naturen för rekreation och motion samt koncept som ekoby och lekotop.

Länsstyrelsen försöker ständigt att hitta bättre vägar att nå ut till kommunerna med ny kunskap och nya kompetensområden såsom barnperspektivet, energi- och klimatstrategiarbete, integrationsfrågor m.m. Behoven att hitta bra och samordnade kommunikationsvägar är stora. Projektets arbetsmetod med regelbundna korta arbetsmöten med tvärsektoriella innehåll är ett nytt sätt att hantera kontakterna med kommunen och ett bra exempel som kan upprepas i fler kommuner och andra sammanhang.

Diskussion

Arbetsupplägget med startmöte som bryter mönster och tvärsektoriella projektgrupper som medverkar i regelbundna avstämningsträffar är vägvisande. Modellen fungerar bra, är billig och enkel att genomföra. Arbetssättet leder till ett bra och tätt samarbete mellan länsstyrelsen och kommunen och ger kommunens planhandläggare legitimitet och uppmuntran att arbeta bredare i planprocessen och inkludera sociala frågor samt klimatfrågor.

Arbetsmetoden kan ytterligare förbättras genom att erbjuda mer erfarenhetsutbyte mellan kommunerna. Det har visat sig i utvärderingen att det erfarenhetsutbyte som anordnades i slutet av projektet var för sent. Flera kommuner hade liknande ansatser och efterfrågade ett tidigare utbyte. Det är en lärdom som länsstyrelserna tar med sig i det fortsatta arbetet.

Det har visat sig att det största hindret för bredare planansatser med tvärsektoriell deltagande ligger i resursbrist snarare än vilja och kompetens. En bredare planansats kräver extra planresurser och investeringsbudgetar som oftast inte finns. Att ta fram bra beslutsunderlag för politiker och tydliggöra kopplingar till kommunens hållbarhetsmål, Agenda 2030 strategi är en förutsättning för att dessa extra medel kan frigöras. Framtagning av extremscenarier, väl underbyggda projektplaner och att tidig involvera entreprenörer i planprocessen är några exempel på hur dessa underlag kan tas fram. Det finns dock en brist på enkla verktyg som tydliggör kopplingar mellan Agenda 2030 målen och olika planprocesser. Mer utvecklingsarbetet behövs för att förenkla de omfattande och komplicerade verktyg som används idag.

Projektets arbetssätt är enkelt, effektivt och relativt billigt. Fler sådana processer skulle behövas för att skapa ett naturligt samarbete mellan kommun och länsstyrelsen där man nyttjar varandras resurser på ett effektivt och bra sätt. Genom insatsen kan länsstyrelsen också stödja kommunernas tvärsektoriella arbete med relativt enkla medel. Det finns goda förutsättningar att ett mer tvärsektoriellt planarbete kan bli mer regel än undantag inom kort tid om projektets arbetssätt tillämpades under längre tid och i fler kommuner.

Det stora intresset för frågor som social integration och utveckling av mötesplatser tyder på ett behov hos kommunerna att bättre kunna hantera mjuka frågor som livsstilsförändringar, platsens attraktivitet och den sociala sammanhållningen i planarbetet. Fler insatser krävs för att öka kompetensen kring dessa frågor.